

Míg éltél, írtál, s míg írtál, éltél

Gál Sándor sírjánál

Gál Sándor koporsójánál az ő szavait idézem először, a közös barátunk, Görömbei András temetése faksztotta fájdalomának szavait: „Beszédem, koszorúk s a hiány úri mélysége.” „Sírtam” – jegyezte fel. Sírt, mert nem hitte, hogy mindenki pótolható. „Voltak, vannak és lesznek is pótolhatatlanok” – állította, közülük valónak tudva a debreceni irodalomtörténetest, életműve alakulásának figyelemmel kísérlőjét. Aki, ha élhetne, meggyőződéssel vallhatná, amire most mi is rádöbbenhetünk: Gál Sándor azzal, hogy elköltözött közülünk, maga is beköltözött a pótolhatatlanok közé.

S még ne is az igen gazdag költő, írói munkássága jusson eszünkbe. Elég csak arra gondolni, ami közéleti, művelődésszervező tevékenységének, nemzetiségi kultúrateremtő munkálkodásának immár több mint fél évszázadon átívelő példája. Hogy megálmodója, ötletadója volt az 1964-ben a magyar nemzetiségűek országos szavalóversenyeként indult komáromi Jókai-napoknak, s hogy Jókai születésnapját három éve, 2018-ban a Magyar Írószövetség az ő kezdeményezésére avatta a Magyar Széppróza Napjává. Szencen 1966-tól a Szenczi Molnár Albert-napok megrendezésével a névadóra s régi irodalmunkra, egyúttal a tájegység szellemi örökségében gyökerező jelen feladataira is figyelmet lehet fordítani. 1972-ben a stósz remete, Fábry Zoltán emléke előtt tisztelgők határozták el évenkénti rendezvények megtartását. Rá tíz évre, 1982-ben a somodi-fürdői művelődési tábor szervezője, hogy az évtized végén nyári szabadegyetemmé alakuljon át, Jászót választva helyszínül. A bársonyos forradalom győzelmével nőtt közéleti lendülete, publicisztikai tanúsíthatják. De azok a szerepvállalásai is, amelyek alapján már korábban úgy jellemezték, mint „íz-ig-vérig közéleti gondolkodású és közéleti erkölcsű” embert, nyíltak és lendületesnek. Akár a Csemadok országos választmánya alelnökeként tevékenykedett, akár a Kassa környéki területi választmány elnökeként tizenkét éven át, jószerint minden program felelősen tudhatta magát. Tán mondtuk is Neki, hogyha Németh László tervehalmazó volt, így ugratta egyik költő barátja, akkor ő a megtestesült tervteljesítő. Évtizedek óta

vezetett naplójába be is jegyezte később: „Mindig azt tartottam magamról, hogy határozott ember vagyok, aki elképzeléseit képes megvalósítani. Az elmúlt évtizedek sora ezt bizonyítja.” Ezt, hogy 1990-től a tervei szerint szerveződő kelet-szlovákiai társadalmi és kulturális havilap, a *Keleti Napló* munkatársa, két esztendő múlva, az utolsó lapszámig, 1995 januárjáig a főszerkesztője. Ezzel egy időben, 1989 nyaratól az Anyanyelvi Konferencia társelnöke, tizennégy esztendőn át, 1992-ben a Magyarok III. Világkongresszusán bevasztják a Magyarok Világszövetsége plénumába. Ugyanekkor, miután főmunkatársa volt, főszerkesztő-helyettese lett a Miskolcon kiadott *Holnap* című folyóiratnak. Ezzel a kötődéssel is magyarázható, hogy 1997-ben három évre a Tokaji Írótábor kuratóriumának elnökévé választották. 2006-ban a Magyar Művészetért-díj mindeme munkának, közszorgoskodásnak a jutalmazása. De megbecsülő elismerést jelentett, hogy alapító tagjai közé választotta a Magyar Művészeti Akadémia, amelynek a képviselésében is búcsúsom Tőle. S amivel büszkélkedhetett volna: egybegyűjtött művei sorozatával, amely talán már a XVI. kötetnél tart – az érdem itt szinte kizárólag az AB-ART Kiadóé, személy szerint Balázs F. Attiláé.

Mekkora küzdelmet kellett megvívnia Gál Sándornak, hogy írásai egybegyűjtése közben még gyarapítsa is, új s új horizontok felé nyissa meg életművét! Vallotta ugyan, hogy legnagyobb bajaiból „mindig a munka jelentette a kivezető utat”, ám a küzdelmet az utóbbi tizenhárom évben, de részben előtte is, voltaképpen az életéért folytatta. Szelíden, mégis abszurd módon, az egész életét jellemző tudatossággal tűzte ki a célt: „Kiírom magamból a rákot, ha belepusztulok is.” Ez idő tájt parancsolhatta magára, ami axiómája lett: „Igen, ha írok: élek. S ha élek – írok!” Hozzátevé azt, ami a nyolcvanadik születésnapjára a Molnár Katalin szerkesztette s Búcsú község kiadta kötet címe lett: *Nincs harmadik lehetőség*. A közélet tág terrei helyett meg kellett elégednie a buzitai udvar Noé bárkájának nevezett lugásával. „Az időn kívüli derű és nyugalom biztonságát” adta ez neki. Élete tűnő percei ide gyülekeztek kitölteni a „hullámtalan teret” – s itt

töltekezhettek fel felesége, Éva szeretetével, gyógyító figyelmével, lánya és fia, Éva és Sándor, Satya sikerével, csodálkozhatott rá az unokák, Dénes és Endre gyermeki észjárására, nyelvi különösségeire.

A tér tehát a lugas és a mozgás – mint utolsó kötete címe tudatta – „néhány lépés az udvar kövein”, itt araszolgatva merülhetett fel benne egy bölcselő tanácsa: „Ahhoz, hogy művem végére járjak, csak a hűség lángját kell ébren tartanom.” Önigazolás lehetett ez, hisz mindvégig így írt, így vágott neki pályájának. „...egy nép sorsa, múltja van jelen” – vallotta a kezdetekkor. A hűség jegyében és „örökös tartozásban” készült szülőfaluja szociográfiája, a *Mesét mondok, valóságot*, odaemelve Búcsot azoknak a nemzeti irodalmi emlékhelyeinknek a sorába, ahová Duba Gyula Hontfüzesgyarmatot, az erdélyi Horváth István Magyarózdot, Sütő András pedig Pusztakamarást emelte. De a ragaszkodó szeretet indíthatta a *Csereháti krónika* szerzésére is, a történelmi múlt nyomainak kutatása, a jövő esélyeinek latolgatása e tájegységben és választott falujában, Buzitán, a Kanyapta mentén, amelyet Gólyaországnak neveztek valaha. Így oszlatta el a kétségeit, hogy egymás mellé fogalmazhatók-e a test, a teste és a történelem sebei. Hiszen efféle lélekromboló sebek gyógyítója volt már elbeszélései java része, s azok az értéktudatosító versei – távolodók, folyó, veszteségeink, könyörgés, homok –, amelyek az antológiákból csak irodalmunk csonkításával hagyhatók ki, a hiányos nemzeti-nemzetiségi önismeret és ön-

tudat végzetes tüneteit jelezve. Munkássága elemzője jó okkal nevezte a „kisebbségi sors identitáshiányos állapota” kibeszélőjének. Mindannyiunk vesztesége lenne, ha – az ő szavaival – „sorsukra hagyott gondolatok” maradnának az elmúlt több mint négy évtized közösségi – immár történelmivé vált – eseményeit végigpásztázó naplói. A személyes számvetés dokumentumai is ezek, rezignált tudomásulvételével annak – kölcsönzi a gondolatot –, hogy olyan világban élt, „ahol az ember nem magányos, hanem maga a magány”, s ahol ő – micsoda erő kellett kimondania! – úgy élhet, akár a rák, versbe írva: „ahogy a rák jár – előre hátrál”. Hátrálva, a „lassú elmúlás zónájába” érve a mindenség legnagyobb titka nyugtalanította, „a létezésből az elmúlásba átvezető ismeretlen”. Verseik egész sora és kötetek címei tanúsítják: *Mintha mindig alkonyat lenne, A következő halál, A hívás ígézetében*. A halál sejtelmének feledhetetlen szemléltetése: „nem tudom meddig élek / nem tudom / a maradék időt / a délelőtt nem kérdez / nem marasztalja / az elmenőt / a golgota / keresztje mögött / remeg / a megfeszített árnya / miközben / a volt s a lesz között / egy fuvallat / a mindenség ajtaját / csendben kitárja”.

Sándor, Gál Sándor, beléptél, be kellett lépned a mindenség ajtaján. Terved teljesült: míg éltél, írtál, s míg írtál, éltél. Ránk hárul változtatni a terven, s úgy teljesíteni: éltetni írásaidat, éltetni örökségedet. Te, ki tudtad, „végső Magány / az odalenti”, így maradhat sz velünk. Isten Veled!

FOTÓ: KOSZTICSÁK SZILÁRD/MTI

